

वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त विप्रेषणले आर्थिक तथा शैक्षिक क्षेत्रमा
पारेको प्रभाव : मधेसा गा.वि.स.सुनसरी

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, अर्थशास्त्र शिक्षा
विभाग, स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता:

गंगा कुमारी गौतम

स्नाकोत्तर तह, दोस्रो वर्ष

परीक्षा क्रमांक : २८३४४६

त्रि.वि. दर्ता नं : ९-१-२१४-१०९-२००४

भर्ना वर्ष : २०६७

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

अर्थशास्त्र केन्द्रीय विभाग

विश्वविद्यालय क्यापस

कीर्तिपुर

२०७२

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षा शास्त्र संकाय

शिक्षा शास्त्र केन्द्रीय विभाग
TRIBHUVAN UNIVERSITY
FACULTY OF EDUCATION
CENTRAL DEPT. OF EDUCATION

विश्वविद्यालय क्याम्पस
कीर्तिपुर, काठमाडौं, नेपाल

UNIVERSITY CAMPUS
Kirtipur, Kathmandu, Nepal

पत्र संख्या:-
Ref.

मिति:.....
Date:

सिफारिस पत्र (Recommendation Letter)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र संकाय केन्द्रीय विभाग, अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो तहको आशिक आवश्यकता पूर्तिका लागि मेरो निर्देशनमा छात्रा गंगा कुमारी गौतमले “वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त विप्रेषणले आर्थिक तथा शैक्षिक क्षेत्रमा पारेको प्रभाव : मधेसा गा.वि.स., सुनसरी” विषयमा स्थलगत अध्ययन गरी यो शोधपत्र तयार पार्नुभएको हो । उहाँको यस शोधपत्र लेखन प्रति म सन्तुष्ट भएकाले आवश्यक मूल्याङ्कनको सिफारिस गर्दछु ।

.....
उप.प्रा.मीनराज पौडेल
शोधनिर्देशक
अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षा शास्त्र संकाय

शिक्षा शास्त्र केन्द्रीय विभाग
TRIBHUVAN UNIVERSITY
FACULTY OF EDUCATION
CENTRAL DEPT. OF EDUCATION

विश्वविद्यालय क्याम्पस
कीर्तिपुर, काठमाडौं, नेपाल

UNIVERSITY CAMPUS
Kirtipur, Kathmandu, Nepal

पत्र संख्या:-
Ref.

मिति:.....
Date:

स्वीकृतिपत्र (Approval Letter)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र संकाय केन्द्रीय विभाग, अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो तहको आशिक आवश्यकता पूर्तिका लागि छात्रा गंगा कुमारी गौतमद्वारा “वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त विप्रेषणले आर्थिक तथा शैक्षिक क्षेत्रमा पारेको प्रभाव : मधेसा गा.वि.स., सुनसरी” सम्बन्धि अध्ययन शिर्षकको यो शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिको लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. विभागीय प्रमुख
उप.प्रा. मीनराज पौडेल
२. बाह्य सुपरिवेक्षक
प्रा.डा. महेशराज दाहाल
३. आन्तरिक सुपरिवेक्षक
उप.प्रा. मीनराज पौडेल

मिति :

कृतज्ञता ज्ञापन (Acknowledgement)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षा शास्त्र केन्द्रीय विभाग, अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आशिक परिपूर्तिको लागि वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त विप्रेषणले आर्थिक तथा शैक्षिक क्षेत्रमा पारेको प्रभाव : मधेसा गा.वि.स., सुनसरी शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारेकी छु । सर्वप्रथम मेरो शोधपत्र प्रस्तावना स्वीकृत गरी शोधपत्र लेख्ने सुअवसर प्रदान गरिदिनुने अर्थशास्त्र शिक्षा विभागका उप-प्रा. मिनराज पौडेल ज्यू प्रति सदा आभारी छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र लेखन कार्यका लागि आफ्नो व्यस्त समयका बाबजुद पनि सरल र सहज ढंगले अमूल्य सुझाव, सल्लाह, प्रेरणा र कुशल निर्देशन दिई सद्भावपूर्ण सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु तथा शोधनिर्देशक उप-प्रा. मीनराज पौडेल ज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

मलाई मेरो जीवनका हरेक क्षणमा प्रेरणा, प्रोत्साहन र सुझाव सल्लाह दिई विश्वविद्यालय सम्मको अध्ययन पुरा गर्न आर्शिवाद प्रदान गर्नुहुने पूजनीय मुमा बविता गौतम, काका टिकाराम गौतम र काकी विन्दा गौतम प्रति आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यस शोधपत्रमा आवश्यक शुद्धाशुद्धि हेरी सहयोग गर्नुहुने अग्रज दाजु श्री दर्शन पाण्डे लगायत मलाई कम्प्युटर टाइपिङ छिटोछरितो र प्रिन्ट गर्न सहयोग गर्नुहुने साथी जे.के. महर्जन लाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । यो शोधपत्र लेखन कार्यमा उत्साह र सहयोग प्रदान गर्नु हुने मेरा मित्रहरू निलम राई, जमुना गौतम, रश्मि पाण्डे, लगायत प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नुहुने समकक्षी तथा अन्य सम्पूर्ण साथीहरू प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

गंगा कुमारी गौतम
शोधकर्ता

शोधसार (Abstract)

“वैदेशिक रोजगारले स्थानीय क्षेत्रमा शैक्षिक तथा आर्थिक पक्षमा पारेको प्रभाव” छोरम्बु खोटाङ्ग भन्ने शीर्षकमा गरिएको यो शोधपत्रको उद्देश्यहरू वैदेशिक रोजगारमा जानु पाहिलेको आर्थिक तथा शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण गर्नु, वैदेशिक रोजगारमा जानुपर्ने कारण पत्ता लगाउनु र वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त आयले उनीहरूको आर्थिक तथा उनीहरूको बालबालिकाहरूको शैक्षिक क्षेत्रमा पारेको प्रभाव पत्ता लगाउनु रहेको छ ।

ये शोधपत्रका उद्देश्यका उद्देश्यहरू पुरा गर्नका लागि गुणात्मक, सङ्ख्याक र वर्णनात्मक अनुसन्धान ढाँचालाई प्रयोग गरिएको छ । यसका लागि प्राथमिक र द्वितीय स्रोतहरूबाट तथ्याङ्क प्राप्त गरिएको थियो । प्राथमिक तथ्याङ्क संकलन गर्न मधेसा गा.वि.स. वाड नं. १ देखि ९ बाट वैदेशिक रोजगारमा गई घर फर्केका कामदार, उनीहरूका घरपरिवार, स्थानीय विद्यालयमा शिक्षकहरू, सामाजिक कार्यकर्ताहरूलाई समावेशी गरिएको छ । उक्त संकलित तथ्याङ्कका प्रकृति अनुसार तालिकीकरण गर्दै प्रतिशतमा व्यक्त गर्दै व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ । यस अध्ययनको मुख्य पक्षहरू निम्न अनुसार रहेका छन् ।

अध्ययनमा क्रममा प्राप्त सूचनाहरूलाई विश्लेषण गर्दा अध्ययन क्षेत्रबाट सबैभन्दा धेरै मलेसियामा २६.५% जना र सबैभन्दा थोरै दुवई १३% वैदेशिक रोजगारीका लागि गएको पाइयो । नमुना छनोटमा परेका घरपरिवारको जनसांख्यिक अवस्थालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी २४-४९ वर्ष उमेर समूहका मानिस रहेका छन् र सबैभन्दा कम ०-५ वर्ष उमेर समूहका रहेको पाइयो । सबैभन्दा बढी २६-३५ उमेर समूहका वैदेशिक रोजगारीमा गएको पाइयो । वैदेशिक रोजगारीमा सहभागीका पारिवारिक संरचना अन्तर्गत सबैभन्दा बढी २-४ जना ४६% रहेका पाइयो । वैवाहिक स्थितिलाई हेर्दा पुरुषको हकमा ९५.०५% र महिला हकमा ३% साथै अविवाहित अन्तर्गत पुरुषको हकमा ९७.०५% र महिलाको हकमा २.०८ रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी वैदेशिक रोजगारीमा जाने सहभागीहरूको शैक्षिक अवस्था अध्ययन गर्दा सबैभन्दा धेरै ४९.५% प्रा.वि. उत्तीर्ण गरेको पाइयो भने सबैभन्दा कम १२% जनाले प्रा.वि. उत्तीर्ण गरेको पाइयो । वैदेशिक रोजगारीका लागि विदेशिने कारणहरूमा सबैभन्दा बढी ३०.४% रोजगारीको अवसर कम हुनु कारण रहेको पाइयो ।

वैदेशिक रोजगारीमा समावेश भएका कुल २०० घरपरिवारको कुल जनसङ्ख्या ३४१ र औषत प्रतिघरपरिवार सङ्ख्या ५.५ रहेको छ । वैदेशिक रोजगारीमा जानुभन्दा अगाडि कुल २०० घरपरिवारले वार्षिक रु ५०,०००/- देखि रु १,३०,०००/- सम्म आम्दानी गरेको पाइयो भने उक्त घरपरिवारहरूको कुल आम्दानी वार्षिक रु १,२४,००,०००/- गरेको पाइयो । त्यसैगरी औषत घरपरिवार आम्दानी वार्षिक रु १,२४,०००/- तथा औषत प्रतिव्यक्ति आम्दानी रु ७,३८०.९५/- भएको पाइयो । वैदेशिक रोजगारी पछिको आम्दानी भने वार्षिक रु ३,००,०००/- देखि रु ६,००,०००/- सम्म आम्दानी गरेको पाइयो । कुल वार्षिक आम्दानी भने रु ८,२१,८१,०००/- देखिन्छ ।

वैदेशिक रोजगारमा जानेहरूमा निरक्षर कोही पनि देखिदैन प्रा.वि. सम्म अध्ययन गरेको ३६%, नि.मा.वि. सम्म अध्ययन गरेको १२.५% मा.वि. सम्म अध्ययन गरेको ४९.५% तथा उच्च शिक्षा सम्म अध्ययन गरेको १२% रहेको पाइयो । वैदेशिक रोजगारमा सहभागीहरूको बालबालिका उक्त रोजगारमा जानुभन्दा पहिला ९४ जना सरकारी र ३८ जना निजीमा अध्ययन गरेको पाइयो । तर रोजगारपछि भने ४४ जना सरकारीमा र १२२ जना निजी विद्यालयमा अध्ययन गरेको देखिन्छ । शैक्षिक लगानीमा भएको परिवर्तन ७४.५% घरपरिवारले शिक्षामा लगानी बढाएको २५.५% घरपरिवारले कुनै परिवर्तन गरिएको छैन भन्ने पाइयो ।

वैदेशिक रोजगारमा जानुभन्दा अगाडि सीप सिक्ने जम्मा २७.४% र ७२.६% नसिकेको पाइयो । त्यस्तै उक्त रोजगारीको अवस्थामा सिकेको सीप नेपालमा प्रयोग गर्ने १८.४% देखिएको छ भने ८१.६ प्रयोग नगरेको देखियो । उक्त सीपलाई नेपालमा प्रयोग नगर्नुको कारण मन नलागेरमा १४.३% कच्चा पदार्थ नपाएरमा २१.४% पाइयो भने प्रयोग गर्ने ठाउँ नभएमा ६४.३ % पाइयो । अध्ययनमा सहभागीहरू विदेश काम गर्ने गएको माध्यममा १७.५% जनाले दलाल मार्फत गएको पाइयो । इजाजत प्राप्त संस्थाले पहलबाट ५७% जना गएको पाइयो । । त्यस्तैगरी व्यक्तिगत प्रयासमा २५.५% जना गएको देखिन्छ । वैदेशिक रोजगारमा जाँदा लागेको खर्चमा रु ५०,००० देखि रु ७०,००० सम्म १०.५ खर्च व्यहोरेको पाइयो । रु ७०,००० देखि रु १,००,००० सम्म ४७.५% तथा रु १,००,००० देखि रु १,३०,००० सम्म ४२ जनाले खर्च व्यहोरेको पाइयो ।

समग्रमा वैदेशिक रोजगारीले व्यक्तिको शैक्षिक तथा आर्थिक पक्षमा सकारात्मक प्रभाव पारेको देखिएता पनि यसका केही नकारात्मक पक्ष पनि रहेका छन् जस अन्तर्गत सकृय श्रम शक्ति पलायन हुनु, ठगी तथा दलालीको प्रवृत्ति बढ्नु, शोषण हुनु, उचित काम र ज्याला नपाउनु र स्वदेशमै सीप नसिकी जाँदा कम गर्ने कठिन हुनु जस्ता कुराहरू यसका नकारात्मक पक्षहरू हुन् ।

वैदेशिक रोजगारीको बढ्दो प्रभाव र प्राप्त गर्ने विप्रेषणको कारण नेपालीहरूको जीवन स्तरमा प्रत्यक्ष सुहयोग गरी रहेता पनि वैदेशिक रोजगारीलाई व्यवस्थित गर्दै र यसमा देखिएका विभिन्न समस्याहरूलाई उचित रूपमा समाधान गरी वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त हुने विप्रेषणलाई उत्पादन मुलक क्षेत्रमा लगानी गर्ने वातावरण सृजना गर्नु आवश्यक देखिन्छ भने उनीहरूको प्राप्त गरेको सीपलाई व्यवस्थित एवम् मर्यादित ढङ्गबाट स्वदेशमा प्रयोग गर्न सक्ने वातावरण प्रदान गर्न सक्नु आवश्यक रहेको छ । वैदेशिक रोजगारीमा देखिएका समस्याहरूलाई सही रूपमा समाधान गर्न स्पष्ट सरकारी नीति नियमको निर्माण र कार्यान्वयन गर्न सकेको खण्डमा वैदेशिक रोजगारीमा जाने व्यक्ति र राज्यको हित हुने देखिन्छ ।

विषयसूचि (Content)

	पृष्ठ
सिफारिस पत्र (Recommendation)	i
स्वीकृत पत्र (Approval Letter)	ii
कृतज्ञतापत्र (Acknowledgements)	iii
शोधसार (Abstract)	iv
संक्षिप्त शब्दावली (Abbreviation)	vii
विषयसूचि (Table of Contents)	viii
तालिका सूचि (List of Table)	xiv

अध्याय : एक (CHAPTER : ONE)

१. परिचय (Introduction)	१
१.१ अध्ययनको पृष्ठभुमी (Background of the Study)	१
१.२ समस्याको कथन (Statement of the Problem)	३
१.३ अध्ययनको उद्देश्य (Objective of the Study)	५
१.४ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू (Research Questions)	५
१.५ अध्ययनको महत्त्व (Importance of the Study)	५
१.६ अध्ययनको सिमा (Limitation of the Study)	७
१.७ मुख्य शब्दावलीको परिभाषा (Key deification of the Words)	८
१.८ अध्ययनको संगठन (Organization of the Study)	८

अध्याय : दुई (CHAPTER : TWO)

२. सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन (Review of the Related Literature)	१०
२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन (Theoretical Review of Literature)	१०
२.२ स्थलगत साहित्यक अनुसन्धान (Empirical Review of Literature)	१४
२.३ साहित्यको पुनरावलोकन अध्ययनको समिक्षा (Implication of the Review of Literature of the Study)	१८
२.४ अनुसन्धान अन्तर (Research Gap)	१९
२.५ अवधारणात्मक ढाँचा (Conceptual Framework)	२०

३.६	कार्यात्मक ढाँचा (Functional Framework)	२१
-----	---	----

अध्याय : तीन (CHAPTER : THREE)

३	अनुसन्धान विधि तथा ढाँचा (Research Methodology and Design)	२२
३.१	अनुसन्धान ढाँचा (Research Design)	२२
३.२	तथ्याङ्कको स्रोत (Sources of Data)	२२
३.२.१	प्राथमिक तथ्याङ्कको स्रोत (Sources of Primary Data)	२२
३.२.२	द्वितीय तथ्याङ्कको स्रोत (Source of Secondary Data)	२३
३.३	जनसंख्या, नमूना आकार र नमूना छनौट रणनीति (Population, Sample Size and Sampling Strategy)	२३
३.३.१	जनसंख्या (Population)	२३
३.३.२	नमूना आकार (Sample Size)	२३
३.३.३	नमूना छनौट रणनीति (Sampling Strategy)	२३
३.४	तथ्याङ्क संकलनका साधनहरू (Tools of the Data collection)	२५
३.४.१	प्रश्नावली (Questionnaire)	२५
३.४.२	अवलोकन सुचि (Observation List)	२५
३.४.३	छलफल निर्देशिका (Discussion Gride)	२५
३.५	तथ्याङ्क संकलनका प्रविधि (Techniques of Data Collection)	२५
३.६	तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया (Data Collection Procedure)	२६
३.७	तथ्याङ्क विश्लेषण र विवेचना विधि (Data Analysis and Interpretation Procedure)	२६

अध्याय : चार (CHAPTER : FOUR)

४	नतिजाको प्रस्तुतीकरण र विश्लेषण (Presentation and Analysis of Result)	२७-७३
४.१	जिल्लाको परिचय (Introduction of the District)	२७
४.१.१	भौतिक अवस्था (Geographical Condition)	२७
४.१.२	जनसाङ्ख्यिक अवस्था (Population Condition)	२८
४.१.३	शैक्षिक अवस्था (Educational Condition)	२८
४.१.४	सामाजिक अवस्था (Social Condition)	२८

४.२	मधेसा गा.वि.स.को परिचय (Introduction of Madhesha V.D.C.)	२८
४.३	अध्ययन क्षेत्रमा वैदेशिक रोजगारको अवस्था (Status of Foreign Employment is Study Area)	२९
४.३.१	नमुना छनोटमा परेका घरपरिवारको पारिवारीक स्थिती (Population Condition of Sample Household)	३०
४.३.२	पारिवारीक जनसंख्याको आधारमा वैदेशिक रोजगारमा सहभागीता (Participation in Foreign Employment on the Bases of Family population)	३१
४.३.३	वैदेशिक रोजगारमा गएका सहभागीहरूको वैवाहिक स्थिती (Marital status of participant in Foreign Employment)	३१
४.४	वैदेशिक रोजगारमा जानु भन्दा अगाडिको आर्थिक अवस्था (Economics Status before Foreign Employment)	३२
४.४.१	स्रोतको आधारमा पारिवारिक आम्दानी (Family Income on the Basic of Source)	३२
४.४.२	तहगत पारिवारिक आम्दानी (Levelwise Family Income)	३३
४.४.३	तहगत तथा स्रोतगत व्यक्तिगत आम्दानी (Levelwise and Sourcewise Individual Income)	३४
४.५	वैदेशिक रोजगार पछिको आम्दानी (Income after going to Foreign Employment)	३६
४.५.१	तहगत पारिवारिक आम्दानी (Levelwise Family Income)	३६
४.५.२	स्रोतको आधारमा पारिवारिक आम्दानी (Family Income on the Basis of Source)	३७
४.५.३	तहगत व्यक्तिगत आम्दानी (Levelwise Individual Income)	३८
४.६	वैदेशिक रोजगार अघि पछिको पारिवारिक आम्दानीको तुलना (Familywise comparison of Income before and after going to Foreign Employment)	३९
४.७	पारिवारिक खर्चको अवस्था	४०
४.७.१	पारिवारिक आम्दानी वृद्धिदर (Growth Rate of Familywise Income)	४०

४.७.२	व्यक्तिगत आमदानी वृद्धिदर (Growth Rate of Individual Income)	४०
४.८	वैदेशिक रोजगारीमा जानु भन्दा अगाडिको तहगत पारिवारिक खर्च (Levelwise Family Expenditure before Foreign Employment)	४१
४.९	वैदेशिक रोजगार अघिको क्षेत्रगत पारिवारिक खर्च (Sectorwise Family Expenditure before Foreign Employment)	४१
४.१०	वैदेशिक रोजगार गए पछिको खर्च (Expenditure after going to Foreign Employment)	४३
४.११	वैदेशिक रोजगार अघि र पछिको खर्चको तुलना (Comparison of Expenditure before and after foreign Employment)	४५
	४.११.१ पारिवारिक खर्च वृद्धिदर (Growth Rate of Familywise Expenditure)	४६
	४.११.२ व्यक्तिगत खर्च वृद्धिदर (Growthrate of Individual Expenditure)	४६
४.१२	वैदेशिक रोजगारमा जानु अघि र पछिको आमदानी, खर्च तथा बचतको तुलना (Income, Expenditure and Saving before and after going to foreign Employment)	४७
४.१३	वैदेशिक रोजगार पछिको वार्षिक बचत तथा ऋण (Annual Saving and Loan after Foreign Employment)	४७
४.१४	वैदेशिक रोजगार अघि र पछिको बचत, ऋण तथा लगानीको क्षेत्र (Saving, Loan and Investment Sector before and after Foreign Employment)	४८
४.१५	विप्रेषण लगानी र त्यसबाट प्राप्त आमदानी (Remittance Investment and Income Received From Remittance)	४९
	४.१५.१ विप्रेषण आयको विनियोजन (Distribution of Remittance Income)	५०
	४.१५.२ विप्रेषण लगानीको आकार (Size of Remittance Investment)	५०
	४.१५.३ विप्रेषण लगानीबाट प्राप्त तहगत आमदानी (Levelwise Income from Remittance Investment)	५१
	४.१५.४ विप्रेषण लगानीबाट प्राप्त क्षेत्रगत आमदानी (Sectorial Income from Remittance Investment)	५२
	४.१५.५ विप्रेषण लगानीबाट प्राप्त हुने अवसर आमदानी (Opportunity Income from Remittance Investment)	५३

४.१५.६ उत्पादनशील क्षेत्रबाट प्राप्त आम्दानी र ब्याज लगानीबाट प्राप्त आम्दानीको तुलना (Comperative between Income of Productive Sector & Income of Investment Interest)	५४
४.१६ वैदेशिक रोजगारमा जाने कारणहरू (Causes of Foreign Employment)	५४
४.१७ नमूना छनोट घरपरिवारको पारिवारिक शैक्षिक अवस्था (Family Educational Status of Sampled Households)	५७
४.१७.१ वैदेशिक रोजगारीमा सहभागीको शैक्षिक अवस्था (Educational Status of Participator in Foreign Employment)	५७
४.१७.२ नमूना छनोट अभिभावकको शैक्षिक अवस्था (Educational Status of Sampled Family Head)	५८
४.१७.३ नमूना छनोट घरपरिवारको शैक्षिक अवस्था (Educational Status of Sampled Family Members)	५९
४.१७.४ बालबालिकाको शैक्षिक अवस्था (Educational Status of Children)	६०
४.१८ आर्थिक अवस्थाले शैक्षिक क्षेत्रमा पारेको प्रभाव (Economic Impact in Educational Sector)	६२
४.१९ आर्थिक तथा शैक्षिक अवस्थाको तुलना (Comparison of Economic and Educational Status)	६३
४.२० विदेशमा काम गर्ने क्षेत्र (Income Resource of Foreign Employment)	६४
४.२१ वैदेशिक रोजगारमा जानु भन्दा अघि र रोजगारीमा रहँदा सिकेको सीपको अवस्था र नेपालमा प्रयोग (Condition of Skill before and Foreign Employment and Its Application in Nepal)	६५
४.२२ वैदेशिक रोजगारीमा जाने माध्यम (Medium of Going to Foreign Employment)	६६
४.२३ वैदेशिक रोजगारीमा जाँदा लागेको खर्च (Cost Payment of going to Foreign Employment)	६७
४.२४ वैदेशिक रोजगारीको वर्गीकरण र देश निर्धारण (Classification of Foreign Employment and Country's Determination)	६८

४.२५ वैदेशिक रोजगारीको सकारात्मक तथा नकारात्मक पक्षहरू (Positive and Negative Aspects of Foreign Employment)	६९
४.२६ वैदेशिक रोजगारमा नेपाली कामदारहरूको समस्याहरू (Problems of Nepalese Workers in Foreign Employment)	७२

अध्याय पाँच (CHAPTER FIVE)

सारांश, निष्कर्ष र सुझावहरू (SUMMARY, CONCLUSION AND RECOMMENDATION)

५.१ सारांश (Summary)	७४
५.२ निष्कर्ष (Conclusion)	७८
५.३ सुझावहरू (Recommendations)	७९
सन्दर्भ सूची (References)	
अनुसुचिहरू (Appendices)	

तालिकासूचि(List of Table)

		पृष्ठ
तालिका ३.१	नमुना छनोट विवरण	२४
तालिका ४.१	वैदेशिक रोजगारमा देशगत रुपमा महिला र पुरुषको सहभागिता	२९
तालिका ४.२	नमुना छनोटमा परेका घरपरिवारको पारिवारिक स्थिती - २०६९	३०
तालिका ४.३	पारिवारीक जनसंख्याको आधारमा वैदेशिक रोजगारीमा सहभागीता	३१
तालिका ४.४	वैदेशिक रोजगारीमा सहभागीको वैवाहिक स्थिति-२०६९	३२
तालिका ४.५	स्रोतगत पारिवारिक वार्षिक आम्दानी - २०६७	३३
तालिका ४.६	तहगत पारिवारिक वार्षिक आम्दानी-२०६७	३४
तालिका ४.७	वैदेशिक रोजगारमा जानुपूर्वको तहगत व्यक्तिगत वार्षिक आम्दानी-२०६७	३४
तालिका ४.८	वैदेशिक रोजगारीमा जानुपूर्वको स्रोतगत व्यक्तिगत वार्षिक आम्दानी- २०६७	३५
तालिका ४.९	वैदेशिक रोजगारी पछिको तहगत पारिवारिक आम्दानी-२०६९	३६
तालिका ४.१०	वैदेशिक रोजगार पछिको स्रोतगत पारिवारिक आम्दानी-२०६९	३७
तालिका ४.११	तहगत व्यक्तिगत आम्दानी-२०६९	३८
तालिका ४.१२	वैदेशिक रोजगार अघि र पछिको पारिवारिक आम्दानीको तुलना	३९
तालिका ४.१३	वैदेशिक रोजगारमा जानुभन्दा अगाडिको तहगत पारिवारिक खर्च-२०६७	४१
तालिका ४.१४	वैदेशिक रोजगार अघिको वार्षिक क्षेत्रगत पारिवारिक खर्च-२०६७	४२
तालिका ४.१५	वैदेशिक रोजगारीमा गए पछिको तहगत पारिवारिक खर्च - २०६९	४३
तालिका ४.१६	वैदेशिक रोजगार पछिको क्षेत्रगत पारिवारिक क्षेत्र-२०६९	४४
तालिका ४.१७	वैदेशिक रोजगार अघि र पछि खर्चको तुलना	४५
तालिका ४.१८	वैदेशिक रोजगारीमा जानु अगाडि र पछिको आम्दानी, खर्च तथा बचतको तुलना	४७
तालिका ४.१९	वैदेशिक रोजगारीमा गएपछिको वार्षिक बचत तथा ऋण	४८
तालिका ४.२०	वैदेशिक आम्दानीको बचत तथा लगानीको क्षेत्र	४९
तालिका ४.२१	विप्रेषण आयको विनियोजन-२०६९	५०
तालिका ४.२२	विप्रेषण लगानीको आकार-२०६९	५१

तालिका ४.२३	तहगत आम्दानी-२०६९	५१
तालिका ४.२४	विप्रेषण लगानीबाट प्राप्त क्षेत्रगत आम्दानी-२०६९	५२
तालिका ४.२५	विप्रेषण लगानीबाट प्राप्त हुने अवसर आम्दानी-२०६९	५३
तालिका ४.२६	वैदेशिक रोजगारीमा जानुको कारण-२०६९	५६
तालिका ४.२७	वैदेशिक रोजगारीममा सहभागीको शैक्षिक अवस्था-२०६९	५८
तालिका ४.२८	अभिभावकको शैक्षिक अवस्था-२०६९	५९
तालिका ४.२९	पारिवारिक शैक्षिक अवस्था २०६९	६०
तालिका ४.३०	वैदेशिक रोजगार अघि र पछिको बालबालिकाहरूको शैक्षिक अवस्था- २०६९	६१
तालिका ४.३१	वैदेशिक रोजगारीबाट शैक्षिक लगानीमा भएको परिवर्तन	६२
तालिका ४.३२	आर्थिक र शैक्षिक अवस्थाको तुलना-२०६९	६३
तालिका ४.३३	विदेशमा काम गर्ने क्षेत्र	६४
तालिका ४.३४	वैदेशिक रोजगारीमा जानुभन्दा अघि र रोजगारीमा रहँदा सिकेको सीप र नेपालमा प्रयोग	६५
तालिका ४.३५	वैदेशिक रोजगारमा जाँदा प्रयोग गरिएको माध्यम-२०६९	६६
तालिका ४.३६	वैदेशिक रोजगारमा जाँदा लागेको खर्च-२०६९	६७
तालिका ४.३७	नेपालमा उपलब्ध हुने कामदार विवरण	६८
तालिका ४.३८	वैदेशिक रोजगारमा गएको देश र कामको प्रकृति-२०६९	६९
तालिका ४.३९	वैदेशिक रोजगारको सकारात्मक तथा नकारात्मक पक्षहरू	७२

संक्षिप्त शब्दावली (Abbreviation)

वै.रो.	-	वैदेशिक रोजगार
आ.व.	-	आर्थिक वर्ष
क.सं	-	क्रम संख्या
रु.	-	रुपैया
गा.वि.स.	-	गाउँ विकास समिति
जि.वि.स.	-	जिल्ला विकास समिति
वि.सं.	-	विक्रम संवत्
वडा नं.	-	वडा नम्बर
उ.मा.वि.	-	उच्च माध्यमिक विद्यालय
मा.वि.	-	माध्यमिक विद्यालय
नि.मा.वि.	-	निम्न माध्यमिक विद्यालय
प्रा.वि.	-	प्राथमिक विद्यालय
बा.	-	बालबालिका
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
प्रा.डा.	-	प्राध्यापक डाक्टर
उप.प्रा.	-	उप प्रधानाध्यापक
सं	-	संलग्न